

до дискваліфікації жінок, зменшення їхньої конкурентоспроможності на ринку праці, незнанню та нерозумінню своїх трудових та соціальних прав.

Повна бездіяльність держави та неспроможність захистити жінок від порушення їхніх прав виявляється в широкому розповсюдженні сексистської реклами. Використання образливих та принизливих образів жінок в сучасному медійному просторі України не викликає ніякої реакції з боку держави навіть при багаторазових зверненнях громадських організацій. Судові та інші механізми захисту від дискримінації жінок не працюють.

Дискримінація за ознакою статі, зрозуміло, не з'явилася сьогодні, вона існувала і раніше. Але не було такого відвертого нерозуміння та ігнорування проблеми, тотального руйнування інституцій, дискримінаційних виступів керівників держави, не приймалися відверто дискримінаційні нормативні документи. І при цьому ґендерна проблематика як частина соціальної політики та дотримання прав людини (навіть на рівні декларацій) ніколи не була пріоритетною для влади. Її можна навіть ідентифікувати як маргінальний напрям. Події останнього року показали, що ґендерна політика стає реальною політикою, а порушення прав жінок та їхня дискримінація є складовими сучасного життя. Як наслідок, 2010 р. експертами був визнаний роком ґендерного протистояння влади та суспільства, а ґендерний індекс розвитку України впав на півтора десятка пунктів.

Таким чином, процеси вивільнення жінок, зменшення дискримінаційних виявів і процеси модернізації пов'язані один з одним. Модернізація водночас є основою до визнання прав жінок і неможлива без їх дотримання державою та розуміння суспільством. Тим більше, що правові умови для цього в Україні вже створені.

Ступінь повноти реалізації жінками комплексу прав людини можна вважати індикатором модернізаційних перетворень та виявом дійсних намірів керівників держави щодо підтримки та стимулювання такого руху. Оскільки нові правила суспільного розвитку створюються, коли жінки, цитуючи С. Айвазову, вступають в раніше закриті для них сфери політичного та економічного життя [1, с. 322]. Враховуючи, що за кількістю жінок у парламенті Україна займає 110 місце серед 188 країн, то «цивілізаційний проект» «Україна» є близьким до утопічного. Найнебезпечнішим є те, що не тільки сучасна політична, але й інтелектуальна еліта країни також далека від розуміння важливості ґендерних перетворень як частини демократичного та цивілізаційного розвитку держави.

Тож окрім чисельних рекомендацій щодо формування та розвитку ґендерної політики, яких розроблено чимало і які найчастіше реалізуються лише експертами та громадськими організаціями, необхідні суттєві зміни в осмисленні джерел та засад цивілізаційного та модернізаційного розвитку вітчизняними ідеологами.

1. Айвазова С. Г. Модернизация как контекст гендерного равноправия. – Модернизация и политика в XXI веке / С. Г. Айвазова. – Отв. ред. Ю. С. Оганисян; Институт социологии РАН. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2011. – С. 318–334. 2. Бек У. Общество риска. На пути к другому модерну / У. Бек. – М.: Прогресс-Традиция, 2000. – 384 с. 3. Гендерные аспекты политической социологии. Учебное пособие для студентов вузов / Отв. редакторы С. Г. Айвазова, О. А. Хасбулатова. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2004. – 260 с. 4. Дослідження Всесвітнього економічного форуму «Глобальний ґендерний розрив. Звіт за 2009 рік» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.weforum.org/en/Communities/Women_%20Leaders_%20and_%20Gender_%20Parity/GenderGapNetwork/index.html/. 5. Simmel G. Philosophie de la modernite / G. Simmel. – P., 1989. – P. 159–161.

Андрій Орлов

Динаміка образу маскулінності та фемінності у полікультурному середовищі (досвід соціологічного дослідження)

Статтю присвячено дослідженню ґендерних стереотипів у різних етнічних культурах, які тривалий час знаходяться у процесі тісної взаємодії в одному регіоні. Ґендерний аспект розглядається як один із чинників, що має вплив на процес міжетнічної взаємодії.

The author investigates gender stereotypes in different ethnic cultures which? Involved into the process of close interaction and living in one region. Gender aspect is interpreted as one of the factors affecting the process of inter-ethnic interaction.

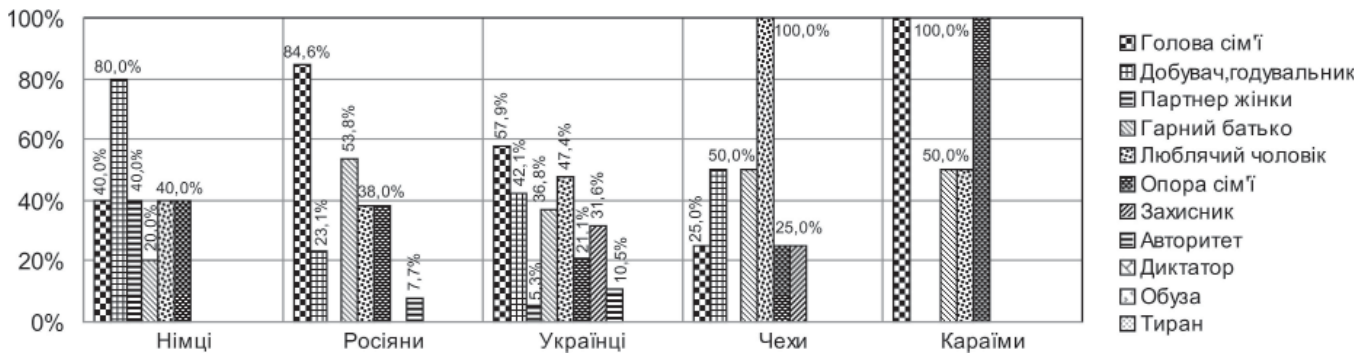
В Україні в останні десятиліття відбулися різкі трансформації соціальної та етнокультурної реальності, що позначилося на зміні та «розпаді» культурних установок і стереотипів представників багатьох народів. У той же час дослідники-емпірики відзначають, що на практиці можна нерідко зустріти значні відмінності в етнічних образах в різних культурах. При цьому зазначається, що стереотипізація збереглася і навіть посилилася у спільнотах з полікультурним складом, де виникає найбільше контактів та взаємозапозичень між етнокультурами. В контексті нашого дослідження актуальності набуває вивчення саме ґендерних стереотипів, тобто образів маскулінності та фемінності як індикаторів трансформації культури у полікультурному середовищі.

Поняття «фемінінний» і «маскулінний» активно почали використовуватися разом з розробкою концепції ґендеру і живаються в ґендерних дослідженнях для позначення культурно-символічного значення «жіночого» і «чоловічого». Маскулінність – це система властивостей особистості, що традиційно вважаються чоловічими. Вони передбачають відповідність власній статевій приналежності, прийняття

статеворольових стереотипів, дотримання чоловічих норм, вироблення типових для чоловічої статі форм поведінки, способів самореалізації [3, с. 71]. Фемінінність – це власність особистості, що передбачає відповідність жінки власній психологічній статі, дотримання жіночих статево-рольових норм, типової для жінки поведінки, цінностей, установок [3, с. 141].

Намагаючись відповісти на питання про виникнення та формування ґендерних стереотипів, Е. Іґлі свого часу висунула припущення про те, що сталі відмінності чоловічих і жіночих соціальних ролей є причиною формування відповідних ґендерних стереотипів загалом у культурі. Як зазначає Н. Лебедева, існує значна узгодженість ґендерних стереотипів в багатьох культурах. Чоловіки сприймаються як агресивні, зухвалі, домінуючі, винахідливі, сильні, незалежні, розумні; жінки – як емоційні, мрійливі, чутливі, покірні і забобонні [2, с. 39–40].

Відповідно і процеси ґендерно-рольової соціалізації чоловіків і жінок в різних культурах мають багато відмінностей. Для жінки, згідно з історично сформованими патрі-

Мал. 1 Аналіз ролі чоловіка в сім'ї на думку чоловіків (%)

архальними стереотипами, які, не зважаючи на суспільний прогрес, ще мають місце, переважає орієнтація на сім'ю та родинні цінності, ведення домашнього господарства тощо. Для чоловіка, згідно тих самих стереотипів, нормативно бажано є більша активність за межами сім'ї: професійна діяльність, суспільна активність.

І більшість членів суспільства в цілому поділяють загальноприйняті ідеали (стереотипи) – уявлення про призначення, поведінку і почуття чоловіків і жінок. Але ситуація дещо ускладнюється, коли мова йде про перетин культур, а відповідно й образ чоловіка і жінки у полікультурних регіонах. Тобто регіонах, в яких проходить тісна взаємодія на різних соціальних щаблях між носіями різних, історично й культурно обумовлених стереотипів та зразків, історично й культурно обумовлених.

Для виявлення особливостей ґендерних стереотипів у полікультурному середовищі (м. Мелітополь та Мелітопольський район) [1, с. 45–57] у 2011 р. було проведено соціологічне дослідження серед представників німецької, чеської, караїмської, української і російської етнічних груп. Під час дослідження була застосована неповторна, цільова, квотна вибірка. Загальна кількість опитаних – 102 особи.

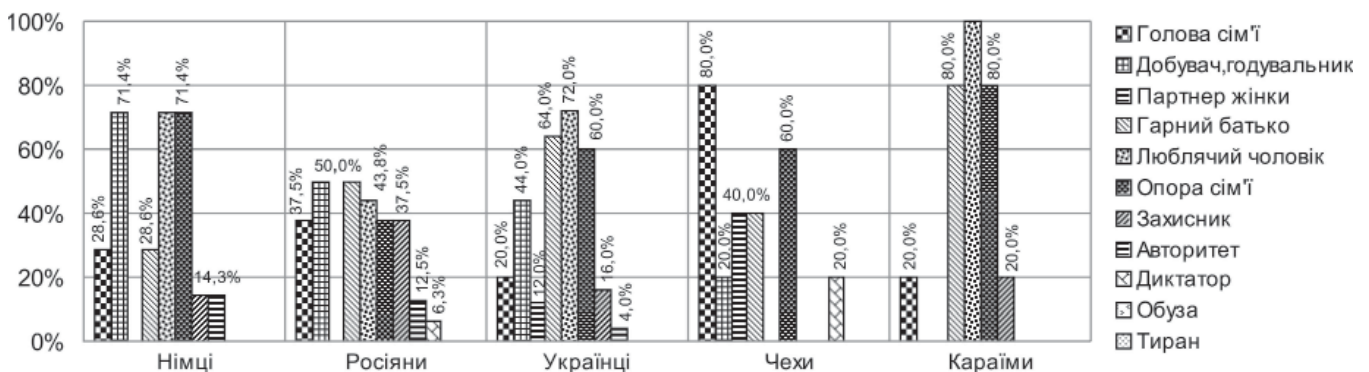
Для аналізу особливостей ґендерної культури представників досліджуваних етнічних груп респондентам було запропоновано відповісти на низку запитань, які безпосередньо розкривали той зміст, який вони вкладають в поняття «чоловіки» та «жінки» в сучасних умовах.

Отже, щодо ролі чоловіка сім'ї, то 100,0 % караїмських чоловіків відповіли, що це «голова та опора сім'ї». Також було зазначено, що чоловік повинен бути гарним батьком та люблячим чоловіком (50,0 %). На думку представників «сильної статі» російського етносу, чоловік повинен бути головою сім'ї (84,6 %), гарним батьком (53,8 %), люблячим чоловіком та опорою сім'ї (по 30,8 %). Українські чоловіки

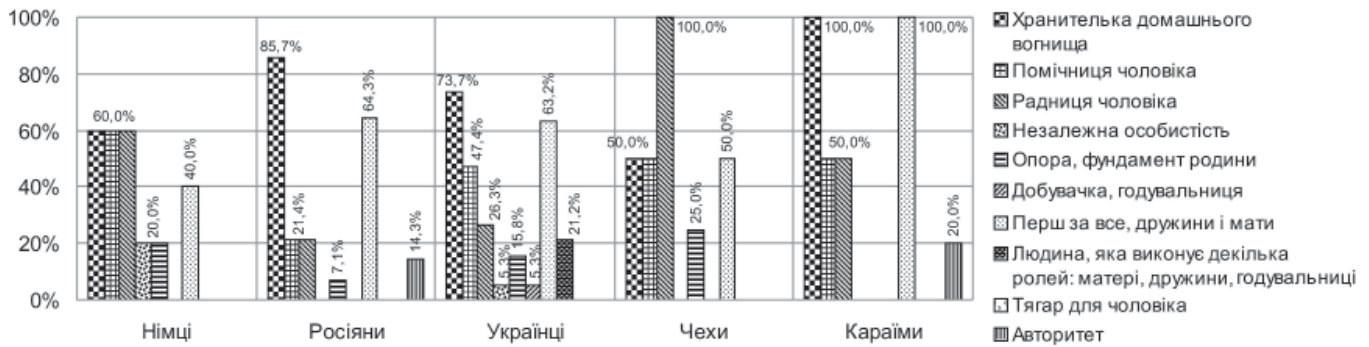
обрали такі варіанти відповіді: 57,9 % – голова сім'ї, 47,4 % – люблячий чоловік, 42,1 % – добувач, 36,8 % – гарний батько; 31,6 % відмітили, що чоловік повинен бути захисником. Представники німецького етносу вказали, що чоловік повинен поєднувати в собі такі якості як: добувач (80 %), голова сім'ї, партнер, люблячий чоловік та опора сім'ї (по 40,0 %). «Сильна половина» чеського етносу вбачає у «маскулінності» люблячого чоловіка (100,0 %), добувача та гарного батька (по 50,0 %), захисника та опору сім'ї (по 25 %) (див. мал. 1).

Думки жінок щодо ролі чоловіка в сім'ї дещо інші. Так, представниці німецького етносу обрали наступні варіанти: добувач, люблячий чоловік, опора сім'ї (по 71,4 %). На думку росіянок, чоловік це – добувач, гарний батько (по 50 %) та люблячий чоловік (43,8 %). Українські жінки обрали наступні варіанти: люблячий чоловік (72 %), гарний батько (64 %) та опора сім'ї (60 %). Чеські жінки вказали, що чоловік – це голова сім'ї та добувач (по 80 %), опора сім'ї (60 %), партнер та гарний батько (по 40 %). Караїмські жінки вважають чоловіка, по-перше, люблячим чоловіком (100,0 %), а вже потім гарним батьком і опорою сім'ї (по 80 %) (див. мал. 2).

Аналізуючи роль жінки в сім'ї, російські чоловіки зазначили, що це, по-перше, хранителька домашнього вогнища (85,0 %), 64,3 % вважають, що жінка – це дружина і мати, а 21,4 % думає, що жінка – помічниця чоловіка. Представники німецького етносу висловили думку, що жінка повинна поєднувати в собі такі характеристики: хранителька домашнього вогнища (60,0 %), помічниця чоловіка (60,0 %) радниця чоловіка (60,0 %), і насамперед дружина і мати (40,0 %). В очах чеських чоловіків жінка виступає, насамперед, як порадиця чоловіка (100 %), хранителька домашнього вогнища (50,0 %), помічниця чоловіка (50,0 %), дружина і мати (50,0 %). Жінка, як думають представники сильної статі українського етносу, повинна бути і храни-

Мал. 2 Аналіз ролі чоловіка в сім'ї на думку жінок (%)

Мал. 3. Аналіз ролі жінки в сім'ї на думку чоловіків (%)

телькою домашнього вогнища (73,7 %), і гарною дружиною та матір'ю (63,2 %), і помічницею чоловіка (47,4 %), і радницею (26,3 %). Караїмські чоловіки, як і представники інших етносів, вважають, що жінка – це: хранителька домашнього вогнища (100 %), гарна дружина і мати (100 %), помічниця і порадиця чоловіка (по 50 %) (див. мал. 3).

Щодо ролі жінки в сім'ї, то представниці німецького етносу обрали наступні варіанти: радниця чоловіка (85,7 %), помічниця чоловіка (42,9 %), перш за все, дружина і мати (57,1 %). На думку росіянок, жінка – це хранителька домашнього вогнища (87,5 %), перш за все, дружина і мати (68,8 %), помічниця і порадиця чоловіка (по 25 %). Українські ж жінки зазначили, що жінка – це, по-перше, хранителька домашнього вогнища (88,0 %), гарна дружина і мати (72,0 %), і порадиця чоловіка (36,0 %). 100 % чешок повністю підтримують патріархальний стереотип про те, що жінка – це хранителька домашнього вогнища, 60 % з них погодились з тим, що жінка, перш за все, дружина і мати, 40 % – помічниця чоловіка, а от з тим, що жінка одночасно і годувальниця, мати і дружина погодилось аж 40 % респонденток. Опитані жінки караїмського етносу повністю погоджуються з думкою представників інших етносів – жінка для них, перш за все, дружина й мати (80,0 %) і хранителька домашнього вогнища (60,0 %) (див. мал. 4).

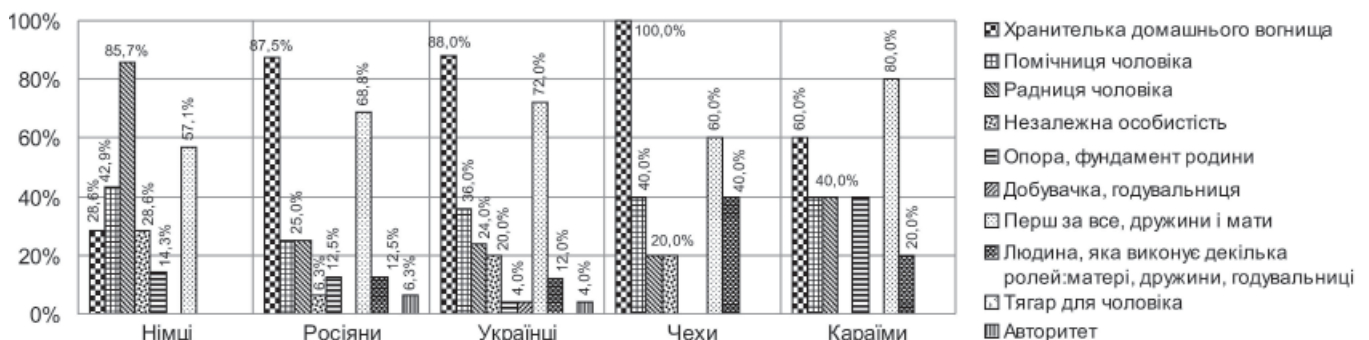
На питання «Якими якостями повинна володіти сучасна жінка?» чоловіки-німці зазначили, що жінка повинна бути доброю (100,0 %), скромною (60,0 %), поступливою (60,0 %), хазяйновитою (60,0 %), зовнішньо привабливою (60,0 %). Караїмські чоловіки вважають, що жінка повинна бути зовнішньо привабливою (100,0 %), енергійною (50,0 %), доброю (50,0 %), ерудованою (50,0 %), вихованою (50,0 %), мати лідерські якості (50,0 %), бути незалежною (50,0 %) і хазяйновитою (50,0 %). Українські чоловіки ідеальну жінку наділили такими якостями, як доброта (73,7 %), енергійність (42,1 %), зовнішня привабливість (42,1 %), хазяйновитість (42,1 %), цілеспрямованість (36,8 %) і в той же час скром-

ність (36,8 %). Сильна половина чеського етносу зазначила, що сучасна жінка повинна поєднувати такі якості, як: хазяйновитість (100,0 %), енергійність (50,0 %), доброта (50,0 %), поступливість (50,0 %), скромність (50,0 %). Для російських чоловіків жіночими чеснотами виступають такі якості як: доброта (64,0 %), зовнішня привабливість (57,1 %), скромність (57,1 %), хазяйновитість (57,1) і енергійність (33,7 %).

Слід зазначити, що такі якості, як цілеспрямованість, лідерство, вміння відстоювати свої інтереси, незалежність, вміння заробляти гроші, чоловіки усіх етносів, окрім українців, проігнорували. Це свідчить про той факт, що загалом в культурі діють загальновідомі стереотипи щодо ролі жінки, адже чоловіки і досі не бажають бачити в жінках будь-які маскуліні риси.

Хоча, як свідчать дані дослідження, представниці німецького етносу вважають, що жінки повинні бути: енергійними (71,4 %), комунікабельними (57,1 %), вміти заробляти гроші (57,1 %), бути вольовими (42,9 %), хазяйновитими (42,9 %) і зовнішньо привабливими. Караїмки одностайно зазначили, що сучасна жінка повинна бути доброю (100,0 %), повинна вміти заробляти гроші (60,0 %), бути хазяйновитою (60,0 %) і енергійною (60,0 %). Українські жінки вважають, що сучасній жінці не обійтись без таких чеснот як: зовнішня привабливість (52,0 %), лідерські якості (50,0 %), енергійність (48,0 %), доброта (44,0 %), хазяйновитість (40,0 %). Представниці чеського етносу наділяють сучасну жінку такими якостями, як: вихованість (60,0 %), енергійність (40,0 %), доброта (40,0 %), зовнішня привабливість (40,0 %), гарний смак (40,0 %) і почуття гумору (40,0 %). Росіянки вважають, що сучасна жінка повинна мати такі якості, як: енергійність (71,4 %), доброта (56,3 %), хазяйновитість (50,0 %), зовнішня привабливість (31,3 %), вміння заробляти гроші (31,3 %).

Аналіз цих даних свідчить, що представниці усіх досліджуваних етносів, на відміну від чоловіків, однією з основних якостей сучасної жінки обрали варіант «вміння заробляти гроші». Отже, жінки тверезіше дивляться на дійсність,

Мал. 4. Аналіз ролі жінки в сім'ї на думку жінок (%)

і за сучасних економічних умов саме ця «не жіноча» якість нерідко є вирішальною для забезпечення сімейного добробуту.

При відповіді на питання: «Якими якостями повинен володіти сучасний чоловік?», представники усіх досліджуваних етносів на 1 місце серед основних якостей чоловіка поставили вміння заробляти гроші. Цей варіант відповіді обрала значна більшість і чоловіків, і жінок.

Але для німецьких чоловіків, окрім вміння заробляти гроші, значення мають такі чоловічі якості, як: енергійність (80,0 %), наполегливість (40,0 %), цілеспрямованість (40,0 %), доброта (40,0 %), виховання (40,0 %) і сила волі (60,0 %). Російські чоловіки теж зазначили, що сучасний чоловік повинен бути наполегливим (84,6 %), енергійним (46,2 %) і добрим (38,5 %). Українці вирішили наділити сучасного чоловіка такими необхідними рисами як: вихованість (84,2 %), наполегливість (42,1 %), цілеспрямованість (36,8 %) і гарний смак (36,8 %). Чеські чоловіки виділили, окрім вміння заробляти гроші (50,0 %), ще такі якості, як енергійність (100,0 %) і лідерські якості (50,0 %). Караїми зазначили, що найголовнішими і найважливішими рисами сучасного чоловіка повинні бути доброта (100,0 %) і вміння заробляти гроші (100,0 %).

Жінки, в принципі, у своїх відповідях проявили одностайність думок з чоловіками, зазначивши, що сучасний чоловік повинен бути енергійним, наполегливим, добрим, вміти заробляти гроші і мати гарне почуття гумору. Такі якості, як зовнішня привабливість, скромність, гарний смак усіма представниками досліджуваних етносів майже не обиралися. Це свідчить про той факт, що чоловіки і досі займають домінуючу позицію і в родині, і в суспільстві, і цей факт, як не дивно, влаштовує обидві статі.

Висновки. Не зважаючи на розширення функцій і ролей жінок, чоловіки і жінки, незалежно від свого етнічного походження вбачають в жінці, перш за все, хранительку домашнього вогнища, гарну дружину і матір. Чоловік і досі залишається у свідомості наших респондентів головою та годувальником сім'ї.

Щодо якостей, які повинна мати сучасна жінка, то усі чоловіки, незалежно від етнічної приналежності, вважають,

що вона має бути доброю, енергійною, хазяйновитою. Слід зазначити, що такі якості, як цілеспрямованість, лідерство, вміння відстоювати свої інтереси, незалежність, вміння заробляти гроші, чоловіки усіх етносів, окрім українців, проігнорували. Це свідчить про те, що чоловіки і досі не бачать в жінках будь-які маскулітні риси, віддаючи перевагу лагідній і скромній жінці. Представниці ж «прекрасної статі» додали до характеристики сучасної жінки трохи маскулітних рис: лідерство, сила волі, вміння заробляти гроші. Це свідчить про те, що жінки тверезіше дивляться на дійсність, і за сучасних економічних умов саме ці «не жіночі» якості нерідко є вирішальними для забезпечення сімейного добробуту.

Щодо якостей сучасного чоловіка, то відповіді на запитання представників усіх етносів були одностайними: сучасний чоловік повинен бути енергійним, наполегливим, добрим, вміти заробляти гроші. Такі якості, як зовнішня привабливість, скромність, гарний смак усіма представниками досліджуваних етносів майже не обиралися. Це свідчить про те, що чоловіки і досі займають домінуючу позицію і в родині, і в суспільстві, і цей факт, як не дивно, влаштовує обидві статі.

В цілому можна зазначити, що представники усіх культур живуть за усталеними патріархальними законами і цінностями. Стереотипи щодо образів чоловіка й жінки, хоча й відрізняються незначними уточненнями, але в цілому за роки тісної взаємодії вже набули спільних рис в різних культурах. При цьому можна прогнозувати, що в подальшому ґендерні стереотипи у полікультурних середовищах якщо і будуть трансформуватися, то також спільно, ще більше стираючи межі між культурними особливостями.

1. Крилов М. В., Арабаджі О. С. Основні тенденції та особливості етноісторичного розвитку Запорізького Приазов'я / М. В. Крилов, О. С. Арабаджі // Етносоціальне буття народів Запорізького Приазов'я в геокультурному контексті: Монографія / за заг. ред. Аносова І. П., Афанасьєвої Л. В., Крилова М. В., Пригаро М. В. – Запоріжжя: Обласна державна адміністрація; Мелітополь: МДПУ; Сімферополь: Таврія, 2005. – С. 45–57. 2. Лебедева Н. М. Введение в этническую и кросскультурную психологию / Н. М. Лебедева. – М.: Ключ, 1999. – 340 с. 3. Психология личности: Словарь справочник / Под ред. П. П. Горностая и Т. М. Титаренко – К.: Рута, 2001. – 320 с.

Олена Поцулко

Ґендерна політика Європейського Союзу в Україні

У статті пропонується аналіз сутності ґендерної політики та ґендерної рівності, розглядається роль Європейського Союзу щодо впровадження зазначеної політики в Україні, досліджується проблема впливу підписаних Україною міжнародних документів щодо подолання ґендерної дискримінації, а також зроблена спроба розглянути перспективи вирішення та недопущення дискримінації в Україні за ознаками статі у майбутньому.

In the article the analysis of nature of gender policy and gender equality are suggested, the role of the European Union in implement of this policy in Ukraine and an influence of the signed by Ukraine international documents directed to the overcoming of gender discrimination are examined as well as an attempt to consider the perspectives of resolving and prevention of gender discrimination in Ukraine in the future is done.

Актуальність проблеми. Чи існує проблема ґендерної рівності в Україні? На це запитання можна з достатньою впевненістю відповісти і ствердно, і негативно. Такий парадокс. Начебто проблема має бути й у нас, оскільки вона існує в усьому світі, принаймні, про неї говорять. З іншого боку, жоден юрист України, обізнаний із судовою практикою національної юрисдикції, не посилатиметься в предметній розмові на справу, розглянуту у зв'язку із статевою дискримінацією не тільки у сфері трудових правовідносин, а й у сфері реалізації інших соціальних прав, наприклад, права на освіту або публічних прав, зокрема, виборчих.

Конституція України 1996 р. проголосила курс нашої держави на забезпечення рівності прав жінки і чоловіка шляхом надання жінкам рівних із чоловіками можливостей у різних сферах. Як відомо, забезпечення рівності жінок і чоловіків є умовою економічного зростання країни й наближення до європейських стандартів життя.

Курс на європейську та євроатлантичну інтеграцію є офіційно визнаним пріоритетним вектором розвитку України. Питання інтеграції у Європейське співтовариство вимагають від України дотримання європейських правових стандартів, зокрема стандартів ґендерної рівності. Україна,